

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

**Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти**

Освітня програма «Дошкільна освіта»
Спеціальність 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ
П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ В ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ**

МЕДВІДЬ НАТАЛІЇ ЮРІЇВНИ

Науковий керівник:

Кононко О.Л., докт. психол. н., професор кафедри
дошкільної освіти

Рецензенти:

Допущено до захисту: Протокол № 5 від 29.11. 2023
р.

Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., докт. психол. наук., професор

Ніжин – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4	
РОЗДІЛ І. ТЕОРТИЧНИЙ АНАЛІЗ		
ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНО_ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ		
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ		9
1.1. Сенсорно-пізнавальний розвиток як психолого-педагогічна проблема		9
1.2. Аналіз особливостей сенсорно-пізнавального розвитку у дошкільному дитинстві.....		13
1.3. Педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО з метою сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя		20
Висновки до розділу І		25
РОЗДІЛ ІІ. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТА		
ТЕХНОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ		
СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКАУ		
ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗДО		27
2.1. Програма та методика констатувального експерименту.....		27
2.2. Опис рівнів сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя		32
2.3. Технологічне забезпечення процесу сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників в умовах ЗДО.....		38
Висновки до розділу ІІ		49
ВИСНОВКИ		50
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ		52
ДОДАТКИ		58

Анотація

Кваліфікаційну роботу присвячено аналізу проблеми сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя. Роботу виконано на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні обґрунтовано актуальність теми дослідження, розроблено концептуальні підходи до його організації, визначено особливості його прояву у предметній діяльності, визначено педагогічні умови оптимізації виховного процесу у закладі дошкільної освіти. На практичному рівні розкрито критерії, показники та компоненти сенсорно-пізнавального розвитку, визначено рівні його сформованості розроблено методичні рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти з метою покращання показників сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя в предметно-практичній діяльності.

Ключові слова: *пізнання, сенсорний розвиток, сенсорно-пізнавальне виховання, діагностичний інструментарій, комплексна методика, умови оптимізації освітнього процесу*

Abstract

The qualification work is devoted to the analysis of arbitrariness as the ability of a child of younger preschool age to consciously regulate behavior, to obey certain rules and to achieve the set goal of subject-practical activity. The relationship between elementary forms of self-regulation of behavior and personal growth of children in the fourth year of life is revealed. The criteria for assessing the levels of formation in the early ontogenesis of voluntary behavior were determined and the indicators of each criterion were characterized. Pedagogical conditions for the effective formation of voluntary behavior in a growing personality are theoretically substantiated, it is emphasized that the key point in the optimization of the educational process in special education is the laying of the foundations for the formation and development of the subject position created for this purpose in the developmental environment.

Key words: *personality development, arbitrary behavior, self-regulation mechanism, new formation of consciousness and personality, indicators of arbitrariness assessment, conditions for optimizing the educational process.*

Abstract

ВСТУП

Актуальність. Життєздатність особистості, її орієнтація в оточуючому світі значною мірою залежить від її належного сенсорно-пізнавального розвитку у дошкільному дитинстві. Вміння дитини правильно сприймати оточуючий світ, чітко й точно аналізувати сенсорну інформацію, хороша сенсорна координація, здатність встановлювати зв'язки між основними ознаками та зовнішніми явищами, достатня вправність дрібної моторики рук – уміння, необхідні дошкільнику для компетентної поведінки у звичних та незвичних умовах життя.

Як зазначено у Базовому компоненті дошкільної освіти України, уміння дошкільника реалізовувати свої творчі задуми, перетворювати об'єкти довкілля, використовувати у своїй діяльності різні матеріали, ефективно застосовувати на практиці здобуті знання та засвоєні предметно-практичні дії, виконувати конструктивні, технічно-творчі та завдання з моделювання – складають його важливий життєвий ресурс [5].

Проблемі сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів. Завдяки їхнім напрацюванням теоретично обґрунтовано методологічні й методичні підходи до розв'язання проблеми пізнавального розвитку (Л.Артемова, А.Бондаренко, В.Котирло, С.Максименко, О.Проскура, Фунтикова, Л. Щербакова); створено відповідне методичне й практичне забезпечення даного напрямку освітньої роботи в ранньому онтогенезі (С.Кулачківська, С.Ладивір, Л.Олійник, Л.Шелестова); визначено структуру, зміст та умови розвитку пізнавальних інтересів дошкільників в процесі експериментальної діяльності (Г.Беленька, Н.Глухова, Н.Кот, Н.Лисенко, З.Плохій, Н.Совгір, Н.Яришева).

Водночас встановлено, що особливості сенсорно-пізнавального розвитку сучасних дітей п'ятого року життя у предметно-практичній діяльності недостатньо визначні українськими фахівцями. До сьогодні

залишається актуальною проблема розробки як діагностичного інструментарію визначення специфіки сенсорно-пізнавального розвитку дітей на межі входження у старший дошкільний вік, так і відповідні емпіричні дані. На часі створення технології ефективного розвитку у дітей п'ятого року життя пізнавального інтересу та здатності до творчої активності в процесі розв'язання пізнавальних задач. Це обумовило вибір нами теми кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня «магістр» «**Особливості сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя в предметно-практичній діяльності**»

Мета дослідження полягала в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов та експериментальному дослідженні особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя у предметно-практичній діяльності.

Досягнення мети дослідження потребувало розв'язання таких основних завдань дослідження:

1. На підставі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел розкрити зміст та структуру поняття «сенсорно-пізнавальний розвиток дітей п'ятого року життя».

2. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови ефективної організації у ЗДО процесу сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників вказаного віку.

3. Розробити критерії, показники та компоненти оцінки міри сенсорно-пізнавального розвитку досліджуваних п'ятого року життя у предметній діяльності4.

4. Описати рівні сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників у ЗДО.

5. Створити методичні рекомендації, адресовані педагогам, з ефективного розвитку у дітей п'ятого року життя пізнавальної активності.

Об'єкт дослідження – процес сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя.

Предмет дослідження - особливості та педагогічні умови ефективної організації у ЗДО процесу сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя у предметно-практичній діяльності.

Теоретичною основою дослідження виступають: положення філософії та психології про пізнавальну активність як важливу характеристику особистості (Г.Костюк, В. Кремень, С.Максименко, Л.Шелестова); вчення про детермінацію і закономірності розвитку особистості у дошкільному дитинстві пізнавальний розвиток як інтегральну характеристику зростаючої особистості засади оптимізації виховного процесу у ЗДО (І.Бех, А.Богущ, І.Дичківська, Т.Поніманська).

З метою розв'язання визначених вище завдань дослідження використано **методи:**

теоретичні: вивчення психолого-педагогічних наукових джерел з метою уточнення змісту поняття «сенсорно-пізнавальний розвиток», розробки критеріїв, показників та компонентів його оцінки; аналіз, порівняння та узагальнення емпіричних даних з метою діагностики особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя та педагогічних умов оптимізації освітнього процесу у ЗДО;

емпіричні: діагностичні (спостереження, проєктивні методики, моделювання експериментальних ситуацій); педагогічний експеримент;

статистичні: методи кількісного аналізу з метою узагальнення емпіричних даних та визначення основних особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя у ЗДО.

Наукова новизна результатів дослідження:

уперше схарактеризовано авторський комплекс педагогічних умов оптимізації сенсорно-пізнавальної діяльності дітей п'ятого року життя у ЗДО; розроблені

критерії, показники, компоненти та експериментально визначено рівні сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя; розроблено систему ефективного розвитку у досліджуваних третього року життя умінь обстежувати предмети та визначати їх властивості;

уточнено зміст понять «сенсорно-пізнавальний розвиток» та «предметно-практична діяльність» дітей п'ятого року життя; схарактеризовано структуру провідного поняття, до складу якої увійшли: когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти; конкретизовано вікові та індивідуальні особливості сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя;

подальшого розвитку набула система сенсорно-пізнавального розвитку дітей дошкільного віку. **Теоретичне значення дослідження** полягає у розробці теоретичних, методологічних та методичних засад організації сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя; у визначенні змісту та структури провідних категорій дослідження; у характеристиці рівнів сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя; в обґрунтуванні підходів до оптимізації освітнього процесу у ЗДО з метою вдосконалення умінь дошкільників визначати основні властивості предметів навколишнього середовища та використовувати сенсорні еталони у різних життєвих ситуаціях.

Практичне значення дослідження визначається розробкою діагностичного інструментарію для вивчення особливостей сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя; визначенням педагогічних умов створення у ЗДО розвивального середовища для ефективного сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників; описом технологічного забезпечення даного напрямку педагогічної діяльності. Результати дослідження та розроблені методичні рекомендації можуть бути використані у процесі підготовки студентської молоді до роботи з сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя.

Впровадження результатів проведеного дослідження здійснювалося через:

участь у: науково-практичних конференціях («Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки», онлайн, 20.06.2023р., «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку», онлайн, 18.10.2023р.).

друк статей: («Сенсорно-пізнавальний розвиток дошкільників: суть, критерії, оцінки та умови оптимізації», 09.06.2023р., 11 сторінок;

«Особливості сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя», 26.09.2023р. 9 сторінок)

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи: кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного, списку використаних джерел, додатків. Текст містить 2 таблиці, список джерел нараховує 60 позицій. Загальний обсяг роботи 63 сторінки, з них основного тексту 42 сторінки.

РОЗДІЛ І. ТЕОРТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сенсорно-пізнавальний розвиток

як психолого-педагогічна проблема.

Проблемі сенсорно-пізнавального розвитку присвячено чимало праць вітчизняних психологів і педагогів.. З огляду, що сенситивним періодом сенсорно-пізнавального розвитку є раннє та дошкільне дитинство, більшість робіт означеного напрямку присвячено саме ранньому онтогенезу – періоду, коли формуються сенсорні еталони, активізуються пізнавальні інтереси, розвивається довільність пізнавальних процесів та поведінки. Отже, дошкільне дитинство – найважливіший для сенсорно-пізнавального розвитку дошкільника період життя..

Згідно визначення М.Ярмаченка, *сенсорний* – означає чуттєвий, той, що належить до сфери почуттів дитини. Фахівець розрізняє сенсорні образи та сенсорні дії, підкреслює важливість сенсорного пізнання для її оптимального орієнтування в природному та соціальному середовищі. Під сенсорним вихованням автор розуміє цілеспрямований вплив на вихованця з метою розвитку функціональних можливостей його органів чуттів, емоційної сприйнятливості, чутливості. Говорячи про сенсорне виховання, М.Ярмаченко має на увазі систему заходів, спрямованих на розвиток відчуттів і сприймань, умінь спостерігати, зосереджувати увагу, аналізувати, порівнювати, класифікувати, встановлювати зв'язки та залежності, визначати властивості предметів та об'єктів довкілля, пізнавати раніше невідоме [45].

Близьким до попереднього є визначення провідної категорії відомим українським педагогом С.Гончаренко. Згідно нього, сенсорний означає *чуттєвий*, пов'язаний з відображенням дійсності за допомогою відчуттів та сприймань. Сенсорним подразником може виступати матеріальна річ, явище, слово. Уточнюючи зміст поняття «сенсорне виховання», вказаний фахівець кваліфікує його як складову розумового й фізичного виховання, спрямовану на розвиток діяльності органів відчуття і сприймання особистості. Потреба у сенсорному вихованні зумовлена значенням чуттєвого пізнання в розвитку особистості. Розвиток загальних інтелектуальних здібностей значною мірою значною мірою зумовлюється особливостями сенсорного розвитку дитини..

Важливу роль у сенсорному вихованні відіграє мовлення, словесні вказівки й позначення.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, компетентна поведінка особистості значною мірою залежить від рівня сформованості в неї сенсорних процесів, правильного сприйняття оточуючого світу. точності й чіткості сприйняття нею сенсорної інформації Внаслідок неточності й негнучкості сприйняття виникають чимало складностей в процесі трудової діяльності, зокрема творчого характеру. Сенсорні здібності посідають важливе місце в художній діяльності музикантів, письменників, художників, архітекторів, конструкторів, уможливаючи передачу ними найтонших нюансів форми, кольору, звучання. Життя сучасної людини, її діяльність вимагають добре розвиненої сприйнятливості, умінь швидко реагувати на враження, адекватно та дієво відповідати на отриману інформацію.

М.Монтесорі, Ф.Фребель, Р.Штайнер вважали, що сенсорне виховання, спрямоване на повноцінний сенсорно-пізнавальний розвиток, є однією з важливих сторін особистісно7го зростання. На їхню думку, сенсорний розвиток, з одного боку, створює фундамент когнітивного розвитку, з іншого - має самостійне значення для успішної освіти та гармонійної адаптації людини в соціумі.

Апелюючи до розробленої німецьким педагогом Ф.Фребелем авторської системи сенсорного виховання дітей, Л.Петухова та О.Анісімова зазначають: автор вважав, що провідне місце в ній має відводитися саме вихованню сприйнятливості, вмінню дитини цілісно сприймати, аналізувати та оцінювати властивості предметів та об'єктів довкілля. За Ф.Фребелем, своєю внутрішню сутність особистість виражає не лише у праці та грі, а з допомогою звуків, кольорів, форм. Усвідомлюючи важливу роль гри у сенсорно-пізнавальному розвитку дитини перших років життя, німецький педагог розробив дидактичний матеріал, спрямований на формування її уявлень про форму, величину, просторові відношення та числа. На думку Л.Петухової та О.Анісімової, його систем а занять та ігор і сьогодні стає у нагоді в процесі

сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників. Як і його думка, що у маленької дитини існує природна потреба пізнавати та досліджувати оточуючий світ [47].

Відомий український фахівець Т.Поніманська проаналізувала доробок провідного педагога з сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку М.Монтессорі, яка вважала даний напрям важливою складовою становлення особистості. Встановлено, що системою сенсорного виховання М. Монтессорі введено в обіг поняття «сенсорна культура дитини». Розроблений італійським педагогом, філософом, медиком дидактичний матеріал спрямовано на розвиток усіх органів чуття дитини. [48].

Послідовником підходу М.Монтессорі до сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку та перенесення його в українську освітню систему була С. Русова. Вона наполягала на тому, що розвиток органів чуття є першим кроком до виховання самосвідомості дошкільника. та пропонувала реалізовувати це завдання у різних видах дитячої діяльності. С.Русова акцентувала увагу на тому, що упровадження в освітній процес діяльнісного підходу сприятиме успішному розумовому розвитку дошкільників, стимулюватиме потяг до творчого пізнання, активізуватиме мовлення..

Основу сприймань складають відчуття, які продукуються впливом на органи чуття – зір, слух, нюх, смакові та тактильні рецептори. Будь-яка інформація, що надходить до дитини через органи чуття, має свій специфічний вигляд. М. Савченко зазначає: в реальному світі кожний предмет, об'єкт, явище володіє різними видами інформації, різними властивостями. Роль сприйняття полягає у тому, щоб об'єднати усі властивості і сформувати у дитини уявлення про них як цілісність з усіма властивими для них характеристиками. До основних завдань сенсорного розвитку провідний вітчизняний психолог відносить: формування перцептивних дій, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань - аналіз форми предметів; визначення можливості переміщення предметів у просторі; оцінка їх пропорцій, узагальнення, класифікація, порівняння. Важливо включати ці

завдання у різні види діяльності дітей - гру, працю, спілкуванні, самостійну художню діяльність, навчання [51].

Вітчизняні фахівці С.Максименко, О.Проскура, Л.Шелестова стверджують, що з перших років життя дитину слід навчати сприймати оточуючі предмети і об'єкти, що її оточують, вправляти в умінні спрямовувати увагу на їхні властивості та характеристики, аналізувати їх, виділяти суттєве-несуттєве, схоже-відмінне, знайоме-незнайоме. Це тим більш важливо, що в ранньому онтогенезі сприйняття дітей неповне, неточне, фрагментарне, здебільшого мимовільне. Дослідженнями встановлено, що більшість п'ятирічних дітей недостатньо володіють сенсорними еталонами, їхня пізнавальна активність ситуативна, значною мірою залежна від інтересу та емоційного стану. При цьому встановлено, що до сьогодні недостатньо виявлено педагогічні умови, що забезпечують ефективність використання ігор, зокрема дидактичних, в якості засобу формування сенсорних еталонів та пізнавальних інтересів.

У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу положення М.Машовець, згідно з яким в процесі сенсорно-пізнавального розвитку важливо упроваджувати диференційований підхід до дошкільників, брати до уваги індивідуально-типологічні особливості, сприйняття та засвоєння ними навчального матеріалу, розвитку пізнавальних інтересів. Автор зазначає, що педагог має пропонувати дітям завдання: різної складності, які вимагають обґрунтованих узагальнень і висновків; різного обсягу; різного часу, відведеного на їх виконання; можливість самостійного вибору; різною мірою та формами допомоги з боку дорослого [43].

Психологічні та педагогічні дослідження вітчизняних фахівців доводять, що в процесі сенсорно-пізнавального розвитку у дошкільників формуються пізнавальні інтереси, які пов'язані із спостережливістю, пам'яттю, увагою, допитливістю. Інтерес є синтезом складних особистісних процесів, прагненням дитини зрозуміти суть явищ, пізнати певні залежності віднайти причинно-наслідкові зв'язки. У пізнавальному інтересі поєднані

інтелектуальні, емоційні та вольові чинники. Під впливом інтересу дитина не лише намагається пізнати невідоме, але й поповнити й поглибити набуті раніше знання, перенести їх у нову ситуацію або діяльність. Визначаючи структурні компоненти пізнавального інтересу, фахівці здебільшого брали за основу емоційні прояви, вплетені у нього: подив, очікування нового, інтелектуальну радість, захоплення, переживання успіху.

За даними досліджень вітчизняних фахівців Н.Бібік, В.Котирло, С.Кулачківської, С.Ладивір, О.Проскури та інших, якщо у дошкільному дитинстві не приділяється належної уваги розвитку пізнавальних інтересів, то із вступом до школи вони починають згасати. Автори підкреслюють важливість впливу на розвиток пізнавальних інтересів дитини дошкільного віку гармонійного спілкування, у першу чергу, з дорослими. Саме у взаємодії з приємним, симпатичним, доброзичливим дорослим дитині легше зосередитись, спокійно спостерігати за об'єктом, виявити самостійність і творчу ініціативу оволодіти новою інформацією.

I.2. Аналіз особливостей сенсорно-пізнавального розвитку в дошкільному дитинстві.

П'ятий рік життя – важливий період дитинства. Дитина швидко пересувається, досить добре володіє мовою, має певний життєвий досвід, усвідомлює свою статеву відмінність,. Розвивається самосвідомість, дитина починає орієнтуватись у власних чеснотах чи вадах, навчається себе цінувати, починає формуватися самооцінка. Розширюється коло її інтересів, розвивається допитливість, дитина проявляє інтерес до дослідництва та експериментування. Цей віковий відрізок життя характеризується зростанням самостійності дитини, інтенсивним розвитком її пізнавальної активності, готовністю і здатністю активно діяти з предметами, брати до уваги їхні властивості, використовувати їх за призначенням та застосовувати як замітники. Закладання в період переходу дитини з середнього до старшого

дошкільного віку основ пізнавального інтересу, виховання допитливості як базової якості особистості вкрай важливі для прогресивного зростання.

З огляду, що сенсорно-пізнавальний розвиток є багатовимірним явищем, уособлює різні аспекти особистісного становлення і розвитку, йому приділено значну увагу у нормативних документах, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті. У матеріалах освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» зазначено: особливе значення на п'ятому році життя відіграє розвиток пізнавальних інтересів, збагачення сенсорно-перцептивного досвіду, набуття дитиною елементарних логіко-математичних уявлень та формування основ дитячого світогляду, цілісної адекватної картини світу [5].

Дитина стикається в житті з різноманітними формами, кольорами, величиною та іншими властивостями предметів, реагує на них. Якщо засвоєння властивостей відбувається стихійно, воно частіше за все залишається поверхневим, неповноцінним. Сенсорний розвиток є передумовою формування різноманітних здібностей особистості. Саме тому так важливо, підкреслює О.Проскура, щоб сенсорне виховання планомірно й систематично включалося в усі види діяльності малюка, перш на все у процесі пізнання оточуючого світу, пізнання оточуючого життя предметів, їхніх властивостей і якостей.

Л.Шелестова дає таке визначення процесу сенсорного виховання. автор кваліфікує сенсорне виховання як цілеспрямований педагогічний вплив, який забезпечує формування чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприймання. Автор зауважує: сенсорне виховання означає цілеспрямоване вдосконалення, розвиток у дітей сенсорних здібностей – відчуттів, сприймання, наочних уявлень. Сенсорне виховання є послідовним планомірним ознайомленням дитини з сенсорною культурою суспільства. Отже, сенсорне виховання – це цілеспрямований педагогічний вплив, який забезпечує формування у дитини чуттєвого пізнання, розвиток в неї процесів

відчуттів, сприймання, наочних уявлень через ознайомлення з сенсорною культурою людей [59].

Сприймання змінюється з віком дитини. Протягом розвитку малюка виникає зв'язок функцій сприймання з функціями пам'яті, наочного мислення, мовлення. Віднині дитина не лише сприймає властивостей предметів, але й розповідає про них іншим. Як зазначає М.Савченко, під час переходу від раннього до дошкільного віку, тобто у період від трьох до шести років, під впливом продуктивної, конструктивної та художньої діяльності у дитини складаються складні види перцептивних дій. Здатність мисленнєво поділяти видимий предмет на частини, а потім об'єднувати їх в єдине ціле, виникає раніше, ніж подібного роду операції виконуватимуться практично [51].

На думку провідних психологів, можна виділити декілька етапів розвитку перцептивних дій дитини. На *першому етапі* процес їх формування починається з практичних, матеріальних дій, виконуваних з незнайомими предметами. Формування адекватного образу відбувається поступово. Знайомство з сенсорними еталонами спочатку виступає у зовнішній, матеріальній формі. На *другому етапі* перцептивними діями стають самі сенсорні процеси, перебудовуючись під впливом практичної діяльності. На даному етапі діти знайомляться з просторовими особливостями предметів з допомогою орієнтовно-дослідницьких рухів рук і очей. На *третьому етапі* перцептивні дії стають ще більш прихованими, згорнутими, скороченими, їх зовнішні ланки зникають, він протікає внутрішньо. Дитина отримує можливість швидко впізнавати властивості предметів, відрізнити одні від інших.

За даними дослідження Н.Глухова,, для розвитку сприймання дитина має оволодіти суспільним сенсорним досвідом, який включає в себе найбільш раціональні способи обстеження предметів. Під способами обстеження автор розуміє певні перцептивні дії, завдяки яким діти виявляють властивості предметів, об'єктів, явищ. Вказаний автор ради ть з метою повного сприйняття предметів застосовувати таку послідовність їх обстеження: сприйняття

повного вигляду предмету, виділення його основних частин та визначення їх властивостей, виділення просторових взаємовідносин частин, відокремлення дрібніших частин й в становлення їх просторового знаходження, повторне цілісне сприйняття предмету [12],

Проблемі сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів. Завдяки їхнім напрацюванням теоретично обґрунтовано методологічні й методичні підходи до розв'язання проблеми пізнавального розвитку (Л.Артемова, А.Бондаренко, В.Котирло, С.Максименко, О.Проскура, Фунтикова, Л. Щербакова); створено відповідне методичне й практичне забезпечення даного напрямку освітньої роботи в ранньому онтогенезі (С.КулачкІвська, С.Ладивір, Л.Олійник, Л.Шелестова); визначено структуру, зміст та умови розвитку пізнавальних інтересів дошкільників в процесі експериментальної діяльності (Г.Беленька, Н.Глухова, Н.Кот, Н.Лисенко, З.Плохій, Н.Совгір, Н.Яришева).

Апелюючи до розробленої німецьким педагогом Ф.Фребелем авторської системи сенсорного виховання дітей, А.Лямішева т, В.Мозоль, зазначають: автор вважав, що провідне місце в ній має відводитися саме вихованню сприйнятливості, вмінню дитини цілісно сприймати, аналізувати та оцінювати властивості предметів та об'єктів довкілля. За Ф.Фребелем, своєю внутрішню сутність особистість виражає не лише у прці та грі, а з допомогою звуків, кольорів, форм. Усвідомлюючи важливу роль гри у сенсорно-пізнавальному розвитку дитини перших років життя, німецький педагог розробив дидактичний матеріал, спрямований на формування її уявлень про форму, величину, просторові відношення та числа. На думку авторів, система занять та ігор, розроблених Ф.Фребелем, і сьогодні стає у нагоді в процесі сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників. Як і його думка, що у маленької дитини існує природна потреба пізнавати та досліджувати оточуючий світ [40].

Відомі українські педагоги І.Дичківська та Т.Поніманська проаналізували доробок провідного педагога з сенсорно-пізнавального

розвитку дитини дошкільного віку М.Монтессорі, яка вважала даний напрям важливою складовою становлення особистості. Вказаними фахівцями встановлено, що системою сенсорного виховання М. Монтессорі введено в обіг поняття «сенсорна культура дитини». Розроблений італійським педагогом, філософом, медиком дидактичний матеріал спрямовано на розвиток усіх органів чуття дитини. [16, 48].

Основу сприймань складають відчуття, які продукуються впливом на органи чуття – зір, слух, нюх, смакові та тактильні рецептори. Будь-яка інформація, що надходить до дитини через органи чуття, має свій специфічний вигляд. І. Карух зазначає: в реальному світі кожний предмет, об'єкт, явище володіє різними видами інформації, різними властивостями. Роль сприйняття полягає у тому, щоб об'єднати усі властивості і сформувати у дитини уявлення про них як цілісність з усіма властивими для них характеристиками

. До основних завдань сенсорного розвитку провідний вітчизняний психолог І Карух відносить: формування перцептивних дій, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань - аналіз форми предметів; визначення можливості переміщення предметів у просторі; оцінка їх пропорцій, узагальнення, класифікація, порівняння. Важливо включати ці завдання у різні види діяльності дітей - гру, працю, спілкуванні, самостійну художню діяльність, навчання [23].

За даними досліджень Г.Костюка, С.Максименка, О.Савченко, сенсорне виховання спрямоване на формування у дітей повноцінного сприйняття оточуючої дійсності, слугує основою пізнання світу. Адже першим щаблем пізнання є їхній чуттєвий досвід, чуттєве пізнання. Вказані фахівці наголошують: в процесі сенсорного виховання готується перехід від чуттєвого до раціонального пізнання, від сприймання до мислення, формується основа інтелектуальної діяльності. По суті вони розглядають чуттєве та раціональне пізнання в якості різних сторін єдиного процесу пізнання дитиною об'єктивного світу, різних форм пізнавальної діяльності, які знаходяться між

собою органічній єдності . Як зазначають фахівці, розвиток сенсорних процесів відіграє суттєву роль у виконанні дитиною практичної діяльності

С. .Максименко стверджує, що з перших років життя дитину слід навчати сприймати оточуючі предмети і об'єкти, вправляти в умінні спрямовувати увагу на їхні властивості та характеристики, аналізувати їх, виділяти суттєве-несуттєве, схоже-відмінне, знайоме-незнайоме. Це тим більш важливо, що в ранньому онтогенезі сприйняття дітей неповне, неточне, фрагментарне, здебільшого мимовільне. Дослідженнями автора встановлено, що більшість п'ятирічних дітей недостатньо володіють сенсорними еталонами, їхня пізнавальна активність ситуативна, значною мірою залежна від інтересу та емоційного стану. При цьому встановлено, що до сьогодні недостатньо виявлено педагогічні умови, що забезпечують ефективність використання ігор, зокрема дидактичних, в якості засобу формування сенсорних еталонів та пізнавальних інтересів [41].

Дослідження Е.Пілюгіної доводять, що в процесі сенсорно-пізнавального розвитку у дошкільників формуються пізнавальні інтереси, які пов'язані із спостережливістю, пам'яттю, увагою, допитливістю. Інтерес є синтезом складних особистісних процесів, прагненням дитини зрозуміти суть явищ, пізнати певні залежності віднайти причинно-наслідкові зв'язки. У пізнавальному інтересі поєднані інтелектуальні, емоційні та вольові чинники. Під впливом інтересу дитина не лише намагається пізнати невідоме, але й поповнити й поглибити набуті раніше знання, перенести їх у нову ситуацію або діяльність. Визначаючи структурні компоненти пізнавального інтересу, фахівець визнає особливу роль емоційних переживань, вплетених у нього - подиву, очікування нового, інтелектуальної радості, захоплення, переживання успіху розвивального середовища [46].

Таким чином, сенсорне виховання дітей 4 - 5 років здійснюється, як правило, у дидактичних іграх і вправах, під час яких діти ознайомлюються з геометричними фігурами, аналізують форму, колір, розмір, властивості матеріалів тощо. Сенсорне виховання передбачає формування у дошкільників

перцептивних дій, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань,: аналіз форми предметів за допомогою кількох різних зразків; визначення можливості переміщення предметів у просторі; оцінка їх пропорцій; виконання узагальнення, класифікації, порівняння і зіставлення. Правильно вчиняє той вихователь, який включає завдання сенсорного виховання у різні види діяльності дітей.

Як зазначено у програмі розвитку дитини «Я у Світі», основними завданнями сенсорно-пізнавального розвитку є орієнтування:

- у кольорах;
- у формах;
- у величині предметів;
- у просторі;
- у часі;
- у формуванні уявлень про числа і цифри;
- у формуванні уявлень про множину [49]..

Реалізація вказаних вище сенсорно-пізнавальних завдань виявиться ефективною за умов оптимізації життєдіяльності дітей та освітнього процесу у ЗДО. А це потребує упровадження у педагогічну практику сучасних педагогічних принципів і умов.

1.3. Педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО з метою сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя.

Оптимізувати освітній процес у ЗДО означає, перш за усе, науково обґрунтований вибір найбільш відповідного варіанту побудови простору, форм, методів і засобів освіти. Оптимізувати освітній процес означає планувати і конкретизувати освітні завдання, обґрунтувати зміст освіти дошкільників, структурувати заняття, раціоналізувати методи и засоби розв'язання освітніх завдань, упровадити індивідуальний та диференційований підходи

Пізнавальна сторона освітньої діяльності часто збіднюється внаслідок прив'язки навчання безпосередньо до досвіду дітей, зауважує Н.Яришева. Фахівець зазначає: цей досвід часто обмежений, фрагментарний, погано структурований. Орієнтація пізнавального розвитку дітей дошкільного віку на формування у них самостійності, інтересу до дослідницької діяльності, орієнтація на інтереси дітей – важливі умови сенсорно-пізнавального їхнього розвитку. Дослідництво - процес творчий, який не можна нав'язати ззовні, воно народжується лише на основі внутрішньої потреби [60].

Близькою до попередньої є позиція Л.Зайцевої, яка проголошує важливість застосування у педагогічну практику принципу *свободи вибору*. Лише за умови його реалізації освіта зможе стати адекватною індивідуальним цілям особистості. Фахівець підкреслює: принцип освоєння знань у єдності зі способами їх отримання – важлива умова оптимізації пізнавального процесу. Продиктований завданням дослідництва підхід формує наукову картину світу дитини, розширює уявлення про устрій світу та своє місце у ньому, Дошкільник не лише освоює певний обсяг інформації, здобутий шляхом експериментування, а й піднімає емпірію отримання нового знання [21].

Досліджуючи особливості становлення у зростаючої особистості пізнавальних умінь, М. Машовець зауважує, що ефективність пізнавального процесу суттєво підвищиться за умови запровадження у педагогічну практику

ЗДО принципу опори на розвиток умінь здійснювати самостійний пошук інформації.. Адже завдання сучасної освіти полягає не лише у повідомленні знань, але й розвиток у дитини потреб і здібностей ці знання здобувати. Лише на цій основі можна забезпечити перетворення знань на інструмент творчого освоєння світу дитиною. Дитина не просто споживає інформацію, а й сама породжує знання [41]..

Отже, дослідницька діяльність перетворюється на актуальну проблему, яка продукує подальші запитання, виступає фундаментом нових проблем.. Завдяки дослідництву дитина пізнає світ, оточуючих людей, себе саму. Нові запитання, що виникають у процесі експериментування, стимулює пізнавальну активність особистості, закладають основи для формування допитливості., самостійності та творчої ініціативи. Становлення і розвиток у дитини наукової картини світу збагачує уявленнями про динамічність отриманих знань. Тому і зміст дослідницького навчання має будуватися так, щоб досвід людства поставав перед дітьми не як сума догм, не як зведення стабільних законів і правил, а як організм, що постійно змінюється.

. За даними дослідження М.Марусинець, у дослідницькому навчанні експериментування стає не просто набором методів і прийомів навчання, а виступає його смислом і змістом. Продовжуючи свою думку, автор підкреслює, що у дітей формується уявлення про дослідництво не просто як про набір певних когнітивних інструментів, а як спосіб спілкування з оточуючим світом, який дозволяє продуктивно розв'язувати пізнавальні завдання, М.Марусинець зауважує, що для традиційного підходу в освіті, у центрі уваги знаходиться проблема розвитку дослідницьких умінь і навичок. Вказаний вище фахівець зазначає: розвиок в особистості дослідницьких умінь та навичок кваліфікуються не як приватний спосіб пізнання, а як основний шлях формування ціннісного ставлення до життя. У цих умовах робота з розвитку загальних пізнавальних умінь і навичок постає як завдання, що має самостійне значення [42].

У розвитку пізнавальної активності дитини дошкільного віку неабияке значення відіграє компетентність педагога. Вихователь має бути фасилітатором учіння, а не просто транслювати інформацію. Як зазначає О.Кононко, основним чинником розвитку креативності дошкільника є не стільки його включення у творчу діяльність, скільки наявність в його оточенні зразків творчої діяльності. Основним чинником будь-якої творчості у дослідницькій діяльності виступають дії дорослої людини, які засвоюються малюком лише у безпосередньому контакті з тим, хто сам здатний творити. Педагог повинен, безумовно, бути творцем-дослідником, але при цьому не носієм усіх знань. Він має вміти досліджувати різні проблеми, знаходити різноманітні відповіді, навчити цьому дітей.

Продовжуючи свою думку, О.Кононко зазначає: роль педагога у навчанні дослідництву суттєво відрізняється від тієї, що відводиться у традиційному навчанні і застосовує переважно репродуктивні методи. Педагог, готовий до організації дослідної діяльності має володіти такими характеристиками: володіти чутливістю до проблем, бачити дивне у звичайному, знаходити і ставити перед дітьми реальні дослідні завдання, вміти захопити їх, виконувати функції контролера і партнера у дослідницькому пошуку, уникати директивних вказівок, бути терплячим до помилок малюків [28].

Як зазначають Г.Беленька та М.Маршицька, важливими умовами оптимізації пізнавального процесу у ЗДО виступають: адекватна за формою та змістом допомога дорослого дошкільнику; відсилання до потрібних джерел інформації; організація заходів для проведення спостережень, експериментів та інших польових досліджень; заохочення та підтримка самостійності дитини; здатності адекватно оцінити результативність дослідницьких процедур; стимулювати покращання роботи й висування нових оригінальних пропозицій; уважно стежити за динамікою дитячих інтересів; виявляти гнучкість й підтримувати високу мотивацію досягнення дітей [6, 41].

Досліджуючи педагогічні умови оптимізації сенсорно-пізнавальної діяльності дошкільників. Ю.Малікова наголошує на доцільності впровадження у педагогічну практику таких з них: організацію обстеження властивостей і якостей предметів та відображення їх у мовленні дітей; інтеграція ігрової й образотворчої діяльності у процесі засвоєння сенсорних еталонів; занурення дітей в сенсорно-пізнавальне середовище. Автор акцентує увагу на необхідності збагачення уявлень дошкільників про якості та властивості предметів докільця, збагачення словника сенсорною термінологією. Вказаний фахівець наголошує на важливій ролі прагнення малюків займатись даним видом діяльності та створення сприятливих умов для досягнення успіху.

Ю.Малікова у своєму дослідженні радить використовувати обстеження предметів у чітко визначеній послідовності з метою встановлення кольорів, форми, величини, якості поверхні (щершава, гладка) . Автор підкреслює особливу роль слова, з допомогою якого дитина позначає предмет і називає його. Провідною педагогічною умовою була інтеракція ігрової й образотворчої діяльності дітей у процесі засвоєння сенсорних еталонів. На продуктивно-творчому етапі. В дітей розвивалося аналітичне сприймання, виділення елементів із складною структурою. Педагогічною умовою було занурення дітей в активну сенсорно-пізнавальну діяльність у процесі образотворчої діяльності. Реалізацію педагогічних умов сенсорного розвитку дітей засобами образотворчого було здійснено поетапно, що забезпечило збагачення уявлень дітей про якості й властивості предметів [43]

Успішність пізнавального розвитку багато у чому визначається рівнем розвитку сенсорних процесів, тобто тим, наскільки вірно сприймає дошкільник оточуючий світ Найважливішими процесами при цьому є точність і тонкість сприйняття сенсорної інформації, хороша сенсорна координація та рухлива спритність. Зв'язок естетичного і сенсорного виховання полягає в тому, що діти навчаються не лише співвідносити за сенсорними еталонами, але й під керівництвом дорослого навчаються бачити красу оточуючої

дійсності в об'єктах природи, картинах художників, народних іграшках, одязі самих дітей.

Згідно даних дослідження Л.Соловйової здатність до аналізу та синтезу важливі для пізнавального розвитку особистості. Такий елементарний аналіз виступає відправною точкою для більш складного причинного аналізу. Відповідний такому аналізу синтез допомагає дитині зрозуміти суттєві, значущі зв'язки відносини. Дошкільники починають вникати у суть явищ, привчаються виявляти внутрішні взаємозв'язки, оволодівають умінням робити самостійні висновки. Автор наголошує: в заняття варто включати завдання на порівняння за контрастом і подобою. Порівняння допомагає утворенню конкретних, яскравих уявлень, більш ефективним і свідомим стає процес формування оціночного ставлення до себе та оточуючих, до подій і явищ соціального світу [54].

Засвоєний дитиною прийом порівняння уможливорює виконання завдань з групування та класифікації. Щоб групувати та класифікувати предмети, необхідно уміти аналізувати, узагальнювати, виділяти суттєві ознаки. Це сприяє усвідомленому засвоєнню матеріалів та інтересу до нього. Як зазначає Г.Беленька, починати варто з простих занять «Розклади картинки на дві групи. В одну збери усе, що треба для праці повара, а в другу- лікаря». З такими завданнями мит впорається дитина 4-05 років життя. Ускладнення завдань має відбуватися по лінії зростання кількості об'єктів для групування та за лінією ускладнення засад класифікації. До прикладу, за ускладненою класифікацією слід відібрати зимовий одяг для дівчинки та літній – для хлопчика. Підвищенню пізнавальної активності дошкільників сприяє словесного пояснення, практичної реалізації та ігрової мотивації [6].

Слід мати на увазі, що установка на регламентовану активність сковує думки дітей, ставить їх у позицію виконавців, а не активних учасників обговорюваних на заняття запитань. Недооцінка мислительних можливостей дошкільників, побоювання порушень дисципліни, негативно позначається на розвитку у них інтересів та допитливості як базової якості особистості.

Ефективним засобом розвитку пізнавальної активності є використання знань у схожій ситуації. Важливим джерелом розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку виступає розвиток *творчої ініціативи*. Адже творчість – це діяльність з створення нових матеріальних і духовних цінностей, що мають суспільну цінність

Базуючись на представленому вище аналізі наукових джерел умовами оптимізації сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників у ЗДО визначено:

1.Збагачення уявлень дітей п'ятого року життя основних сенсорних еталонів завдяки наближенню змісту сенсорно-пізнавальної освіти до реалій сьогодення..

2.Підтримка вихователями прагнення дітей самостійно обстежувати та використовувати предмети найближчого оточення, виявляти творчу ініціативу..

3. Створення у ЗДО розвивального, різноманітного та безпечного предметно - ігрового середовища. Перспективною залишається розробка методичного забезпечення даних напрямів педагогічної діяльності буде подане у підрозділі 2.3.

Запровадження у педагогічну практику діяльності ЗДО вказаних вище у мов сприятиме створенню розвивального середовища, активізує самостійність, розширить коло інтересів, плекатиме допитливість як базову якість особистості.

Висновки до розділу I

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку є однією з вельми розроблених у вітчизняній дитячій психології та дошкільній педагогіці. Проблема ця широка, багатоаспектна, охоплює різні сторони особистісного зростання дитини – фізичну, соціальну, художню..

Під сенсорно-пізнавальним розвитком дошкільника розуміється розвиток його відчуттів, сприймань та наочних уявлень про найважливіші

якості та властивості предметів оточуючої дійсності, їх формі, кольорі, величині, положенні у просторі, а також запаху та смаку. Значення сенсорного розвитку для становлення особистості важко переоцінити. Саме цей вік є найбільш сприятливим для вдосконалення всіх органів чуття, накопичення уявлень про оточуючий світ та самого себе. У розвитку сенсорних здібностей важливу роль відіграє засвоєння сенсорних еталонів – загальноприйнятих зразків властивостей предметів.

Упродовж дошкільного дитинства сенсорний розвиток суттєво змінюється: збагачуються уявлення дітей про якості і властивості предметів найближчого оточення, вони стають свідомішими і стабільнішими, дитина називає словом є кожен властивість, може описати її, скласти коротке оповідання, намалювати тощо. Метою сенсорного виховання дошкільника є його навчання уміти точно, повно й розчленовано сприймати предмети, диференціювати їх різноманітні властивості та відносини (колір, форму, величину, знаходження у просторі, висоту звуків тощо).

Сенсорно-пізнавальний розвиток – процес тривалий, складний, багатовимірний. З метою підвищення його ефективності розроблено педагогічні умови, запровадження яких у практику діяльності закладів дошкільної освіти Основні з них пов'язані з: збагаченням уявлень дітей щодо сенсорних еталонів; наближенням змісту пізнавальної освіти з реаліями сьогодення; підтримкою вихователем прагнення дітей самостійно обстежувати та використовувати предмети; проявом творчої ініціативи; створенням у ЗДО розвивального, різноманітного та безпечного предметно-ігрового середовища.

Систематичне та послідовне запровадження у педагогічну практику вказаних педагогічних умов сприятиме підвищенню ефективності сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя.

РОЗДІЛ П. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО РОЗВИТКАУ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗДО.

2.1. Програма та методика констатувального експерименту.

В ході дослідження, з одного боку, аналізувався науковий доробок провідних фахівців, з іншого – розроблявся діагностичний інструментарій з метою визначення стану сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року. Згідно з програмою дослідження на етапі констатації передбачалося визначення міру сенсорно-пізнавального розвитку дошкільника. У цьому полягала основна мета дослідження.

Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань:

1. Визначити критерії оцінки, показники та компоненти сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників.
2. Розробити методику визначення рівнів вихованості сенсорно-пізнавальної активності дітей п'ятого року життя.
3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови ефективного сенсорно-пізнавального виховання досліджуваних.
4. Схарактеризувати рівні сформованості у дошкільників сенсорно-пізнавального розвитку.
5. Розробити методичні рекомендації вихователям ЗДО щодо активізації пізнавальних інтересів та допитливості як базової якості особистості.

Дослідження проводилося протягом 2022-2023 років на базі ДНЗ КТ №26 міста Прилуки. В експерименті взяли участь 16 дітей п'ятого року життя.

Згідно визначених у програмі дослідження завдань перше полягало у розробці критеріїв, показників та структурних компонентів сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників.. Наше визначення індикаторів базувалося на узагальненні існуючих у педагогічній психології та дошкільній педагогіці підходів.

У таблиці 1 представлено критерії оцінки міри сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя та показники кожного.

Таблиця 1.

Критерії та показники, за якими оцінювалася міра сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
<i>Знання основних властивостей предметів</i>	Швидко визначає і правильно називає колір, форму, величину знайомих (незнайомих) предметів найближчого оточення; орієнтується у призначенні найчастіше використовуваних предметів і речей; має уявлення про безпечні та небезпечні предмети та правила поведінки з ними
<i>Продуктивність дій прагнення досягти успіху</i>	Доцільно використовує метод спроб і помилок, не повторює своїх помилкових дій; вправно обстежує незнайомі предмети; намагається виконати завдання правильно, отримати схвалення авторитетних дорослих, відчувати гордість за власні досягнення..
<i>Самостійність дій та суджень</i>	Діє самостійно, звертається до дорослих за допомогою лише в разі об'єктивної необхідності; вдало використовує допомогу; варіює способи дій, радіє результативним, відмовляється від помилкових; може не погодитися з несправедливою оцінкою, відстояти власну думку, навести аргументи.
	Сформовані пізнавальні інтереси; вибірково ставиться до занять та вибору партнерів по

Особистісні якості та і властивостей	предметній діяльності; розвинені допитливість, прагнення пізнати нове й незвичне; проявляє елементарні форми креативності; виявляє спостережливість і творчу ініціативу; довіряє набутому досвіду.
---	--

В процесі визначення міри сенсорно-пізнавального розвитку досліджуваних п'ятого року життя бралися до уваги повнота прояву визначених у таблиці 1 показників, їх інтенсивність, модальність та стабільність прояву у різних ситуаціях та видах діяльності

Важливими структурними компонентами сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя виступили:

- *когнітивний компонент* (система знань та уявлень дитини про зміст досліджуваної категорії та себе як носія допитливості);
- *емоційно-ціннісний компонент* (система ціннісних орієнтацій, особливості ставлення до сенсорно-пізнавального розвитку);
- *поведінковий компонент* (сформованість у дітей умінь та навичок пізнавальної активності та допитливості як базової якості особистості).

Комплексна діагностична методика створювалася з врахуванням визначених вище компонентів сенсорно-пізнавального розвитку досліджуваних п'яти років.

Методи до когнітивного компонента сенсорно-пізнавального розвитку дошкільника

З метою визначення особливостей уявлень дошкільників про сенсорно-пізнавальний розвиток використано метод опитування. Було організовано дві бесіди, що мали встановити адекватність, широту й глибину уявлень дітей про особливості пізнавальної діяльності. Перша бесіда спрямовувалася на визначення загальної обізнаності дітей п'ятого року життя щодо пізнавальної активності, а друга – відносно власної здатності її виявляти у процесі предметної діяльності. Інтервал між бесідами – тиждень.

Бесіда 1.

Мета: визначити міру обізнаності дошкільників відносно пізнавальної активності та її ролі в житті. Проводилася у звичних умовах на засадах добровільності. Бесіда містила п'ять запитань, які спрямовувалися на з'ясування особливостей того, кого вважають допитливим, наскільки важливо в житті проявляти допитливість, що таке інтерес, як впізнають людину, в якій є певний інтерес, що необхідно для досягнення успіху у педагогічній діяльності. За структурою запитання були відкритими і закритими, що уможливило інформації стосовно здатності самостійно визначати відповідати та обирати один варіант відповіді з декількох можливих. З огляду, що в експерименті взяли участь 16 дітей, проаналізовано 80 відповідей на запитання. Детальніше запитання подано у Додатку А.

Бесіда 2.

Мета: на підставі самооцінних суджень досліджуваних встановити особливості сформованості уявлень у них про власну спроможність проявляти допитливість. Проводилося у звичних умовах життя дітей та на засадах добровільності. Бесіда проводилася індивідуально з кожним досліджуваним. . Бесіда складалася з шістьох запитань відкритого і закритого характеру. Запитання спрямовувалися на з'ясування того, чи вважають досліджувані себе допитливими, чи досягають успіху у предметній діяльності, яке коло інтересів дитини, як вона поводить себе, коли стикається з труднощами, за що її схвалюють та чим бувають незадоволені вихователі ЗДО. Усього опрацьовано 95 відповідей. Детально перелік запитань подано у Додатку А..

***Метод до емоційно-ціннісного компонента
сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників***

Моделювання ситуації вибору

Мета: визначити вибір дитиною складності предметного завдання. Завдання виконується індивідуально на добровільних засадах у звичних умовах життя. Експериментатор пропонує дитині обрати для виконання варіант практичного завдання (викладання цілого з частин), Дітям пропонуються на вибір три варіанти - складний, середньої складності та простий. Варіанти відрізняються кількістю деталей: чим складніше завдання, тим більша кількість частин, з яких слід викласти ціле (будиночок). Легке складається з двох, середньої складності - з трьох деталей, а складне – з п'яти.. Упродовж роботи дитина може звертатися до дорослого за допомогою, проте дорослий не має права допомагати. Він може лише повторити інструкцію. У протоколах спостережень фіксуються: час роботи, обраний варіант, характер поведінки, емоційний настрій, вербальні висловлювання Детальніше матеріал подано у Додатку Б.

***Методи до поведінкового компоненту
сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників***

З метою фіксації особливостей умінь та навичок сенсорно-пізнавальної поведінки, використано метод спостереження та моделювання ситуації вибору

Спостереження

За кожним досліджуваним експериментальної групи здійснено по три цілеспрямованих спостереження під час виконання ними на заняттях завдань практичного характеру Усього було проведено 48 сеансів спостережень. У протоколах спостережень фіксувались:: особливостей самостійної поведінки, кількість відволікань на стороннє, звернення за допомогою до дорослого, якість виконання завдання, емоційні та вербальні прояви, особливості міміки і пантоміміки, тривалість роботи кожної дитини

Моделювання експериментальної ситуації

Завдання проводиться індивідуально, у знайомих дітям умовах на засадах добровільності. Дошкільнику належало виконати практичне завдання, яке дозволило отримати інформацію про своє вміння групувати предмети. Експериментатор пропонує дошкільнику різні предмети (зимову шапку, панаму, штани, зубна щітка, м'яч, лижі, олівці, бадмінтон, спідниця) і пропонує: «Розклади предмети, які будуть необхідні дівчинці взимку та хлопчику влітку. Поясни своє рішення. А тепер з цих самих предметів обери ті, що потрібні для гри, для того, щоб бути здоровим, щоб розповісти про себе». У протоколах спостережень фіксуються: тривалість виконання завдання, швидкість виконання, браваність відволікань на стороннє, звернення за допомогою до педагога, емоційний настрій, словесні реакції.

Деталізація – у Додатку В.

Застосування комплексної методики допоможе у визначенні міри сформованості сенсорно-пізнавального розвитку досліджуваних п'ятого року життя.

2.2. Рівні сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя

З метою визначення рівнів сформованості у дошкільників сенсорно-пізнавального розвитку, необхідно було проаналізувати дані, отримані по кожному із застосованих у дослідженні методів. Почнемо з аналізу опитування дітей.

Відповідаючи на перше запитання першої бесіди, досліджувані розподілилися на чотири групи: діти першої групи дали розлогі і адекватні відповіді на запитання стосовно змісту поняття «допитливий»: «Це той, хто прагне здобути нову інформацію», «Людина, яка намагається оволодіти новими знаннями», «Бажання познайомитися з новим, невідомим», «Намагання пізнати світ». Група налічувала 28% досліджуваних. Другу групу склали дошкільники, які дали правильні відповіді, проте задовольнилися односкладними реченнями (32%). До третьої групи увійшли досліджувані, які давали загальні неспецифічні визначення поняття, типу «Той, хто багато знає»,

«Той, хто правильно виконує завдання» тощо). Ця група налічувала 22% дошкільників експериментальної групи. При цьому з'ясувалося, що 18% досліджуваних п'ятого року життя не змогли визначитися з відповіддю (мовчали або сказали «Не знаю»).

Відповідаючи на друге запитання, пов'язане з визначенням ролі допитливості у житті, дошкільники дали менш різноманітні відповіді. Так, більшість з них (66%) погодилися, що вона відіграє в житті велику роль, тому з дитинства слід нею оволодівати. П'ята частина досліджуваних сказала, що допитливість в житті не дуже важлива, а 10% дітей п'ятого року життя відмовчалися або сказали «Не знаю».

Нам було цікаво з'ясувати, як дошкільники даного віку розуміють зміст поняття інтерес. Визначилась група досліджуваних п'ятого року життя, які зуміли дати розлогі й вельми різноманітні відповіді («Те, що спричиняє активні дії», «Це те, що спонукає тривалий час чимось займатися», « Завдяки чому ми активно пізнаємо світ»). Група налічувала 22% досліджуваних експериментальної групи. З'ясувалося, що 34% досліджуваних дали правильну, про коротку відповідь на запитання. 24% дошкільників дали неспецифічні відповіді типу: «Хто добре навчається». Тобто, дана група дітей усвідомлювала, що йдеться про позитивну якість особистості, проте не могли чітко їх визначити. П'ята частина групи ухилилася від надання відповіді на запитання або сказала «Не знаю».

На запитання, як пізнати людину, яка має певний інтерес, діти відповіли таким чином: 56% дітей п'ятого року життя відповіли, що така людина: «Тривалий час займається тим, що їй подобається», « Не відволікається по сторонах», «Шукає вихід, зосереджена на розв'язанні проблеми» тощо. Друга група досліджуваних п'ятого року життя дала на запитання односкладну відповідь типу: «Зосереджена», « Активна» тощо (32%)., Встановлено, що 12% досліджуваних не змогли визначитись з відповідями на запитання або відповіли: «Не знаю».

Відповідаючи на останнє запитання першої бесіди, дошкільники визначались, що потрібно, щоб досягти успіху у предметній діяльності. Найбільша група досліджуваних називала чималу кількість базових якостей особистості: «Необхідно діяти самостійно та бути уважним», «Слід пробувати, відмовлятися від помилкових дій», «Важливо бути наполегливим», «Необхідно орієнтуватися на досягненні мети» тощо. Група становила 56% дітей експериментальної групи. При цьому 32% досліджуваних актуалізували можливість звернутись за допомогою до дорослого. 12% досліджуваних п'ятого року життя ухилилися від відповіді.

Зупинимося на аналізі відповідей досліджуваних на запитання другої бесіди. На запитання щодо допитливості відповіді розподілилися таким чином: більшість дітей п'ятирічного віку (62%) дали стверджувальну відповідь і мотивували її висловлюваннями типу: «Я завжди цікавлюся тим, чого не знаю», «Я завжди виявляю допитливість», «Коли я бачу щось нове, в мене виникає інтерес». Дана інформація далека від реалій і засвідчує прагнення дітей бути такими, як очікує авторитетний дорослий. В той же час. Виявилася група дошкільників (26%), які визнали, що виявляють допитливість час-від-часу, коли їх щось по-справжньому зацікавило. Найменша група дітей п'ятого року життя (12%) не змогла визначитись з відповіддю.

Відповіді на запитання щодо успішного досягнення результатів предметної діяльності розподілилися таким чином. Понад половини опитаних досліджуваних п'ятого року життя вважають, що завжди досягають успіху (56:%). 328% схилилися до варіанту «час-від-часу» і при цьому зауважили, що надміру складне завдання вони можуть не розв'язати.

12 % дошкільників зазначили, що дуже рідко досягають успіху

Визначаючи коло інтересів, ми запитали дошкільників, чим їм особливо подобається займатися у вільний час. На першому місці виявилися ігри на вулиці та конструктивні завдання; на другому –малювати та експериментувати; на третьому - слухати казки та оповідки. Як бачимо,

практичні заняття потрапили до найбільш популярних занять дітей, які розвивають їхній сенсорно-пізнавальний розвиток..

Відповіді досліджуваних на запитання стосовно того, як вони вчиняють, коли завдання виявляється для них занадто складним, за свідчили, що 24% з них намагаються досягти мети самостійно, діють шляхом спроб і помилок; 32% досліджуваних п'ятого року життя починають діяти самостійно на початку, а під час зіткнення з труднощами звертаються до вихователя за допомогою; 28% дошкільників потребують допомоги вихователя, а 16% без допомоги вихователя не працюють, можуть залиши ти роботу незакінченою.

Цікавими виявились запитання стосовно того, за що саме дітей схвалюють, а чим виражають незадоволення вихователі ЗДО. За оцінками досліджуваних, до найбільш популярних якостей досліджуваних п'ятого року життя вихователі відносять: самостійність, чуйність, дисциплінованість, організованість, доброзичливість. Роблять зауваження педагоги, у першу чергу, за порушення дисципліни, агресію та неправдивість.

Як засвідчили зафіксовані у протоколах спостережень дані, в ході проведення експерименту до емоційно-ціннісного компонента встановлено таке. Встановлено існування чотирьох груп дошкільників п'ятого року життя. До першої включено досліджуваних, які добре орієнтуються у знанні кольорів, форм, величини предметів; зазвичай діють самостійно та наполегливо; досягають успіху в практичній діяльності, та характеризуються допитливістю. Кількість дітей даної категорії налічується 22%. Друга група дітей характеризувалася дещо нижчою зосередженістю на роботі й наполегливістю, проте в цілому вони самостійні й вміють досягати успіху (32%). Ще менш самостійними виявилася третя група дошкільників, схильних прагнути успіху, проте користуватися допомогою дорослого. Їв виявлено 34%. Остання група. Об'єднувала невпевнених у собі, боязких дошкільників, які прагнули не стільки досягти успіху, скільки уникнути неспіху (12%).

Як засвідчило завдання на групування предметів, правильно поралися з ним 24% дошкільників, зробили одну помилку, яку швидко виправили, 30% дітей п'ятого року життя, 34% дітей виконували завдання за певної допомоги

дорослого, а 12% невпевнених у собі досліджуваних потребували постійної емоційної та технічної допомоги дорослого. За відсутності останньої вони просто переставали працювати.

Узагальнивши дані усіх методів дослідження, ми отримали інформацію для визначення рівнів сформованості у дітей п'ятого року життя сенсорно-пізнавального розвитку. Критеріями оцінки слугували наведені у таблиці 2.1 характеристики. Базуючись на них. У таблиці 2.2 подається якісно-кількісний розподіл досліджуваних п'ятого року життя.

Таблиця 2.2.

**Розподіл дошкільників на рівні сформованості
сенсорно-пізнавального розвитку**

РІВНІ	ОСОБЛИВОСТІ	КІЛЬКІСТЬ (у%)
<i>Високий</i>	Збалансовані знання властивостей предметів, продуктивність діяльності, самостійність дій та допитливість. Орієнтується у кольорах, формах, величинах. Диференціює безпечне і не безпечне. Мобілізується на додання труднощів, без потреби не звертається по допомогу, відмовляється від помилкових дій, варіює способи, досягає успіху діяльності, радіє своїй спроможності. Може довести свою правоту, Коло інтересів широке. Прагне пізнати нове, невідоме. Проявляє елементарні форми креативності. Довіряє своєму досвіду.	22
	Знання властивостей предметів, самостійність поведінки, продуктивність дій та допитливість в цілому знаходять ся у	

Оптимальний	гармонії. Добре орієнтується у властивостях оточуючих предметів - кольорі, формі, величині. Діє цілеспрямовано і наполегливо, але звертається за потреби по допомогу до дорослого. Під час зіткнення з труднощами уповільнює темп, відволікаються, проте досягає успіху.. Виявляє інтерес до нового, проявляє творчу ініціативу, позитивно ставиться до свого досягнення.	32
Середній	Знання властивостей оточуючих предметів, самостійність дій, прагнення досягти успіху та допитливість збалансовані недостатньо. Емоційно нестійкий, під час зустрічі з труднощами губиться, нервує, звертається по допомогу. До проявів креативності ставиться обережно, намагається виконати завдання, як треба за вимогою. Коло інтересів нешироке, роздивляється невідоме здаля. Оцінка дорослого важливіша за самооцінку. Прагне досягти успіху за будь-яку ціну - хитрує, підглядає, просить допомогу.	34
Низький	Дисбаланс знань властивостей предметів, самостійності, досягнення практичних результатів та розвитку допитливості. Знає декілька кольорів, складно розрізняє форму та величину. У практичній діяльності включається у роботу повільно,	12

	<p>обережно. Боязка, невпевнена у собі, не ризикує, не проявляє творчу ініціативу. Прагне не стільки досягти успіху, скільки уникнути неспіху. Без допомоги дорослого втрачає інтерес до діяльності, може залишити роботу незавершеною. Коло інтересів обмежене.</p>	
--	--	--

Наведені у таблиці 2.2. дані засвідчують, що з метою підвищення ефективності процесу сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя необхідно організувати спеціальну роботу, розробити методичні рекомендації педагогам ЗДО.

2.3. Технологічне забезпечення процесу сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників в умовах ЗДО..

Словничок на кожний день

Сенсорний розвиток формування в дитини правильного використання зовнішніх властивостей різних предметів (форми, кольору, величини, запаху, положення у просторі, смаку) Саме сенсорний розвиток вважається інструментом пізнання оточуючого світу. сенсорне сприймання один з важливих чинників інтелектуального розвитку. Сенсорний розвиток – базовий компонент для засвоєння багатьох навичок. В ході сенсорного розвитку формуються пізнавальна активність малюка, його мислення, комунікативні здібності, емоційний інтелект, уява, пам'ять та увага.

Сенсорна культура – поетапне ознайомлення дитини з різноманітністю зовнішнього світу на її органи чуття – зір, слух, тактильні відчуття, нюх, смак. Сенсорна культура є результатом засвоєння дитиною сенсорної культури, створених людством уявлень про колір, форму та інші властивості предметів

Пізнавальний розвиток - вибіркова спрямованість на пізнання предметів, явищ, подій оточуючого світу, що активізує процес формування особистості; це складний комплексний феномен, який включає формування пізнавальних процесів (сприймання, пам'яті, уваги, мислення, уяви), які виступають різними формами орієнтації у довкіллі, у самій собі та регулює діяльність

Предметно-практична діяльність – це практичні дії з предметами і матеріалами, які забезпечують дитині чуттєве (сенсорне) пізнання дійсності. У процесі предметно-практичної діяльності створюються матеріальні продукти, перетворюється матеріали та формується особистість.

Технологічна компетентність - це здатність дитини реалізовувати творчі задуми з перетворення об'єктів довкілля з використанням різних матеріалів, що спираються на обізнаність із засобами та предметно-практичними діями, з допомогою дорослого чи самостійно у процесі виконання конструктивних, технічно-творчих завдань, завдань з моделювання.

Сформованість знань - обізнаність з предметами та їх властивостями, зокрема з матеріалами, з яких виготовляють речі (пластик, папір, метал, тканина, гума, глина тощо); має уявлення про виготовлення предметів довкілля (елементарні способи їх обробки: пошив, вирізання, видування тощо); знає та виконує правила техніки безпеки і роботи з інструментами. Розуміє важливість раціонального використання матеріалів, обережного ставлення до продуктів праці.

Завдання та засоби сенсорно-пізнавального розвитку

Мета сенсорно-пізнавального виховання дітей п'ятого року життя – забезпечити найбільш повний їхній розвиток; сформувати здатність сприймати та адекватно використовувати предмети найближчого оточення; розширювати інтерес до дослідництва та пізнання нової інформації; добре орієнтуватися у властивостях предметів.

Основні завдання сенсорно-пізнавального розвитку полягають у:

- розширенні кругозору дитини на базі найближчого оточення;
- створити умови для розвитку самостійної пізнавальної діяльності дітей;
- сприяти успішному засвоєнню дітьми сенсорних еталонів;
- забезпечити сенсомоторний розвиток дошкільників;
- розвинути допитливість як базову якість особистості;
- стимулювати інтерес до дослідництва та експериментування.

З метою розширення компетентності вихователя ЗДО можна використати такі засоби, які сприяють розв'язанню вказаних вище завдань:

- ознайомлення з науково-методичною літературою;
- вивчати передовий педагогічний досвід;
- діагностувати рівні сформованості у вихованців сенсорно-пізнавального розвитку;
- використовувати ігри, вправи, завдання на розвиток сенсорних еталонів;
- проведення занять на сенсорно-пізнавальний розвиток;
- створення розвивального середовища;
- робота з батьками вихованців.

З метою покращання сенсорно-пізнавального розвитку дітей необхідно збагачувати теорію і практику дошкільного виховання, розробляти та використовувати найбільш ефективні засоби і методи сенсорно-пізнавального виховання у ЗДО.

Пізнання оточуючого світу починається з відчуттів і сприймань. Чим вони розвиненіші, тим ширшими й багатограннішими будуть отримані дітьми відомості про довкілля. Успішність розумового розвитку значною мірою залежить від рівня сенсорного розвитку дітей. Тобто від того, наскільки досконало дитина чує, бачить, відчуває дитина зовнішню інформацію, предмети та явища. Чуттєве пізнання зовнішнього світу – важливий ланцюжок

в системі пізнавальної діяльності дитини, необхідна передумова інтелектуального розвитку.

Процес пізнання маленької дитини відрізняється від процесу пізнання дорослого. Дорослий пізнає світ розумом, маленька дитина - емоціями, чуттєвим пізнанням. Пізнавальна активність дитини 4-5 років полягає у розвитку сприймання, символічної функції мислення та осмислення предметної діяльності.

Технологія сенсорно-пізнавального розвитку дошкільника

Пропонується система роботи, яка допомагає розвивати пізнавальну сферу дитини п'ятого року життя. Засвоєння нових знань у грі відбувається значно успішніше, ніж на навчальних заняттях. Ця робота допоможе вихователю ЗДО розширити кругозір кожної дитини на базі найближчого оточення, створити умови для розвитку самостійної пізнавальної діяльності. Основна мета полягає у розв'язанні завдань сенсорного виховання дітей в умовах ЗДО.

У процесі запропонованої системи роботи можуть ставитися такі завдання:

- розвивати і вдосконалювати у дітей 4-6 років усі види сприймання, збагачуючи чуттєвий досвід дітей;
- розвивати дотикове сприймання, тактильні та кін естетичні відчуття, мікро і макромоторику вихованців;
- підвищувати рівень знань батьків з сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя;
- формувати компетентність педагогів з сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників.

З метою виявлення інтересів, потреб, запитів батьків, підвищення рівня їхньої обізнаності з питань сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників, доречно провести анкетування, провести практику, консультації, підготувати інформаційні листи, пам'ятки для батьків,

зробити тематичну виставку, провести День відкритих дверей з теми «Сенсорно-пізнавальне виховання дитини у дошкільному закладі та сім'ї». Сенсорне виховання дошкільників має охоплювати різноманітні сенсорні характеристики, здійснюватися на полі сенсорній основі.

Сенсорно- пізнавальне виховання дітей має здійснюватися через різні форми роботи, до прикладу, такі:

- створення в групі сенсорного кутка;
- проведення ігор- експериментувань на розвитку усіх видів сприймання;
- проведення занять з використанням дидактичних ігор і вправ;
- застосування розваг;
- використання сенсорного маршруту на ділянці дошкільного закладу.
- проведення занять «Предмети навколо нас», «Наші помічники».

На допомогу цій роботі можна зробити тематичну добірку, оформлену вирізками з журналів на тему «Сенсорно-пізнавальне виховання; зміст, форми і методи», проявити креативність в оформленні сенсомоторного куточка.. Сенсомоторний куточок призначений для: стимулювання сенсомоторних функцій (зір, слух, тактильні відчуття, смак тощо); для розвитку дрібної моторики та стимулювання рухової активності; для зняття м'язової та емоційної напруги досягнення комфортного стану; для підвищення працездатності дітей; для активізації когнітивних процесів (мислення, уваги, пам'яті, уяви); підвищення мотивації до самостійної експериментальної діяльності.

Під час організації сенсомоторного куточка варто приділяти увагу дизайну. Куточок відвідують різні казкові герої, якої допомагають дітям засвоювати ази сенсорики. Тактильних відчуттів, сприяють кращому запам'ятовуванню програмних вимог за допомогою ігрових прийомів. Усі заходи спонукають дітей до активної взаємодії один з одним. Від вихователя діти дізнаються про

створення та призначення різних предметів, грають та експериментують, збагачуючи свій досвід. Наявні у куточку експонати дозволяють обстежувати, порівнювати, аналізувати, розширюють чуттєвий досвід дошкільників. Вили діяльності постійно змінюються, активна взаємодія з предметами призводить до того, заради чого створювався сенсорний куточок.

Добре, якщо в групі зібрано багато матеріалів на розвиток сенсорно-пізнавальний розвиток, значна кількість природного матеріалу шишки, жолуді, боби, горох, волоські горіхи та багато іншого. Діти з великою насолодою грають ними, одночасно пізнаючи форму, колір та величину предметів. У куточку мають знаходитись різноманітні посібники і матеріали для визначення кольорового спектру. Вправи проводяться за допомоги матеріалів куточку, з метою визначення відтінків.

З метою розвитку усіх органів чуття, слід підібрати матеріал, створений самою природою. Дошкільники можуть викладати візерунки за зразком з різних видів круп, шишок, невеликих гілочок, мушлей, камінців. Вони складають композиції з природних матеріалів, одночасно знайомляться з властивостями різних матеріалів, розвивають тактильні та пальцеві відчуття.

З допомогою вправ у сенсомоторному куточку вихователь допомагає подивитися на оточуючу природу з точки зору тактильного вивчення різноманітних форм, народження образів і, як наслідок, творчих здібностей у проявах малюків. Варто звернути увагу дошкільників на повторюваність форм та ліній у природному та штучному середовищах придивитись до прожилок листя з- вони схожі на крону дерев. Впізнавання образів допомагає дітям повному пізнавати красу природних форм.

У своїй роботі вихователь має виділити такі принципи організації сенсомоторного куточка:

- доступність;
- безпека;
- креативність.

Однією з цілей сенсорно-пізнавального виховання є вивчення предметного світу та властивостей предметів, які оточують дошкільників. Подібні цілі реалізуються в іграх-дослідженнях. Вони спрямовані на розвитку усіх видів сприймання: тактильного, слухового, зорового, рухового. Доречно провести цикл занять з теми «Предмети навколо нас».

У сенсорно-пізнавальному розвитку дошкільника важливе значення має і формування чуттєвого досвіду на основі утворення у дітей знань про природу. Дошкільників слід знайомити з рослинами і тваринами бнайближчого оточення, доступними чуттєвому сприймання. Ефективність процесів формування екологічної свідомості дітей реалізується з допомогою різноманітних засобів, у тому числі і з допомогою почуттів.

Сенсорна культура формується у процесі ознайомлення дітей з різноманітністю форм, кольорів, звуків в природі, розвитку у них уміння спостерігати. Краса природи не залишає байдужим навіть найменших дітей. Цьому допомагає сенсорний маршрут на ділянці ЗДО. Він невеликий, використовується переважно у літній час. Проходячи по сенсорному маршруту, діти торкаються кори дерев, досліджують їх на дотик, знаряддям. Вихованці йдуть по доріжці босими ногами, визначають її поверхню, відчують дотик піску, трави, гравію.

Завдяки цій роботі:

- підвищиться допитливість дітей;
- сформується знання про певні сенсорні еталони;
- діти оволодіють раціональними прийомами обстеження предметів;
- дошкільники проявляють активність у взаємодії з дорослими і однолітками;
- проявляються елементи творчості у предметній діяльності;
- проявляється інтерес до дослідно-експериментальної діяльності.

Планомірне навчання дітей – один з важливих принципів рішення комплексу виховної та освітньої роботи у ЗДО. Тільки за умови правильного планування процесу навчання можна успішно реалізувати програму сенсорно-

пізнавального розвитку особистості дошкільника. Заняття з сенсорно-пізнавального виховання можуть бути цікавими дошкільникам, якщо надаватимуть їм можливість діяти самостійно і творчо. Розв'язувати сенсорні завдання дошкільники зможуть за наявності в них необхідних умінь та навичок. На цих заняттях діти набувають нових знань та умінь, які вони використовують у різних видах діяльності. Сенсорне виховання слід планувати у тісній взаємодії з усіма напрямками виховної роботи.

Важливим чинником у плануванні занять з ознайомлення дітей з кольорами, формами, величиною предметів виступає принцип по слідовності, який передбачає поступове ускладнення завдань. Це ускладнення йде від елементарних завдань на групування однорідних предметів на різні сенсорні якості, до співвіднесення різнорідних предметів за величиною, формою, кольору. У подальшому дитину навчають враховувати ці ознаки і властивості у зображувальній та предметно-практичній діяльності.

Принципом послідовності обумовлене ознайомлення дітей спочатку з предметами, які можна реально обстежити шляхом обмацування. Лише з часом дитина буде знайомитися з такими сенсорними властивостями, які можна пізнати зором. Варто передбачити послідовне ознайомлення дітей спочатку з різко відмінними властивостями предметів (круглий-квадратний, червоний – синій). Після цього діти знайомляться з більш близькими ознаками предметів (коло- овал, жовтий – помаранчевий колір). У плануванні методів навчання дітей п'ятого року життя слід чітко передбачити поступовість їх змін. Через певний час проведення занять основним методом виступає безпосередній показ предметів вихователем. Допоміжну роль при цьому належить словесному поясненню. Після загального показу і пояснення вихователь пропонує дітям виконати під його безпосереднім керівництвом певний фрагмент. Під час самостійного виконання завдання вихователь допомагає малюкам

Молодому вихователю стане у нагоді порада щодо інструкції до виконання дошкільником завдання на групування предметів за величиною. Вихователь пропонує дошкільнику:

- подивись уважно на предмет, який тобі дав вихователь;
- подивись на два предмети, покладені у різні сторони; спочатку на один, а потім на другий;
- знову подивись на свій предмет;
- знайди очима, де у вихователя лежить такий самий;
- покажи його вихователю;
- поклади свій предмет поряд із зразком

В ході індивідуального пояснення, якщо дошкільник в принципі зрозумів завдання, деякі з перерахованих ланцюгів розгорнутої інструкції можуть бути випущені, інструкція може виглядати коротшою..

Особливий такт має проявити вихователь під час планування індивідуальної роботи з дітьми. Важливо пам'ятати, що не можна перетворити її у додаткові заняття. Педагог має лише зацікавити, викликати у дошкільника бажання пограти з дидактичними матеріалами. Не можна заради додаткових занять відривати дитину від цікавої для неї справи. Якщо малюк відмовляється йти на заняття, то не варто наполягати на своєму. По завершенні занять з усіма дітьми групи дорослий пропонує дитині пограти улюбленими іграшками, сидячи на килимку.

Потребує уваги аналіз проведеного заняття. Критерієм оцінки його ефективності слугує оцінка міри самостійності дошкільника під час їх виконання. Деякі діти виконують завдання легко і швидко, без помилок; основна частина дітей виконує індивідуальні завдання з допомогою дорослого. Вони припускаються помило. Окремі діти потребують постійної допомоги та емоційної й інструментальної підтримки, окремі виправляють їх самостійно або за підтримки вихователя. При цьому діти виявляють високу активність, порівнюють, співставляють, аналізують. Маючи на увазі вікові можливості сенсорно-пізнавального розвитку, доцільно упроваджувати у практику індивідуальний та диференційований підходи.

Дана система роботи спрямована не лише на розвиток у дошкільника сенсорно-пізнавальних здібностей, але й на розвиток особистості в цілому, на передумов навчальної діяльності. На основі використання ігор, сенсомоторних вправ, спрямованих на розвиток тактильного та зорового сприймання у дошкільників, формується спостережливість, увага, пам'ять, уява, упорядковуються враження, розширюється словарний запас, набуваються навички ігрової, назанальної та експериментально-пошукової діяльності. Сенсорне виховання виступає базою для вивчення математики та у наступні періоди – оволодіння писемністю.

Роль дитячого експериментування у розвитку особистості

Діяльність експериментування пронизує усі сфери дитячої життєдіяльності – предметно-практичну, ігрову, художню. Ігрова діяльність виникає значно пізніше діяльності експериментування, проте потім набуває статусу провідної. В абсолютній більшості випадків експериментування не задане дитині завчасно дорослим у вигляді тієї чи іншої схеми. Воно будується дошкільником в міру отримання нових відомостей про об'єкт, який вивчається,

В діяльності експериментування яскраво представлений саморух, саморозвиток, перетворення об'єкта, яку виконує дитина. Ця діяльність розкриває перед нею нові сторони, властивості об'єкта, а нові знання про об'єкт, що досліджується дошкільником, у свою чергу, дозволяє побудувати нові, більш складні й досконалі перетворення. В міру накопичення знань щодо досліджуваного явища дитина отримує можливість ставити перед собою усе більш складні цілі.

Провідні фахівці на підставі своїх багаторічних дослідженнях дозволяють сформулювати такі твердження:

1. Дитяча експериментальна діяльність є формою пошукової діяльності, в якій найбільш яскраво виражені процеси ціле утворення, процеси виникнення і розвитку нових мотивів особистості, які лежать в основі саморуху, саморозвитку дошкільників.

2. У дитячому експериментуванні найбільш яскраво проявляється власна активність дітей, спрямована на отримання нових відомостей, знань (пізнавальна форма експериментування); на отримання результатів творчості: нових будівель, малюнків, казок (продуктивна форма експериментування); на пошук нових форм взаємодії з іншими людьми(соціальне експериментування).

3. Дитяче експериментування є стрижнем будь-якого виду творчості дошкільників.

4. У дитячому експериментуванні найбільш органічно взаємодіють психічні процеси диференціації та інтеграції за загального домінування інтеграційних процесів.

5. Діяльність експериментування, взята у всій її повноті й універсальності, є загальним способом функціонування психіки.

Успішне формування потребово-мотиваційної сфери та основних якостей особистості дитини значною мірою залежить від розвитку специфічних форм дитячої пошукової діяльності. Останні проявляються в особливих видах дитячого експериментування, в тому числі і соціального експериментування у різних життєвих ситуаціях. Так, дошкільники пізнають властивості предметів і явищ, свідомо і несвідомо випробовуючи на дорослих та однолітках різні форми своєї поведінки у пошуках найбільш прийнятних її варіантів. У такий спосіб дитина глибше пізнає себе та інших людей.

Висновки до розділу II.

У ході експериментальної роботи уточнено зміст провідної категорії, визначено критерії, показники та компоненти сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників п'ятого року життя Зафіксовано нестачу досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців сенсорно-пізнавальної вихованості дітей вказаного віку, визначено рівні сформованості досліджуваного явища та розроблено методичні рекомендації для педагогів ЗДО.

Під сенсорно-пізнавальним розвитком дітей п'ятого року життя ми розуміємо процес формування у дітей дошкільного віку сприймання та уявлень

про оточуючий світ та властивостях предметів. Дитина пізнає світ чуттєвим практичним досвідом., на базі сформованих уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, величину, положення у просторі, запах та смак.

Критеріями оцінки міри сформованості сенсорно-пізнавальної вихованості дошкільників у нашому дослідженні виступили: знання про основні властивості предметів, прагнення досягти успіху, самостійність дій та суджень, сформованість у дітей основних якостей особистості, зокрема допитливості, спостережливості, самостійності, наполегливості у досягненні поставленої мети.

Розроблено комплексну методику експериментального дослідження, до складу якої увійшли методи, що уможливили діагностику особливостей: розвитку у досліджуваних 4-5 років пізнавальної активності, володіння знаннями основних сенсорних еталонів, проявами самостійності та допитливості. Основними методами виступили: бесіда, проєктивна методика, спостереження за дітьми та моделювання експериментальної ситуації.

Базуючись на визначених критеріях, показниках та компонентах визначено чотири рівні сформованості у досліджуваних п'ятого року життя сенсорно-пізнавального розвитку – високий (із збалансованістю усіх показників), оптимального (достатнім ступенем балансу показників), середній (з дисбалансом показників) та низьким рівнем (із зародковим ступенем розвитку показників).

Розроблено методичні рекомендації, в яких вміщено інформацію, що підвищить рівень поінформованості вихователів ЗДО; які розкривають завдання та способи формування сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя; які орієнтують на використання технології сенсорно-пізнавального виховання дошкільників та розкривають роль дитячого експериментування у розвитку особистості дошкільника.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретичних підходів до сенсорно-пізнавального розвитку дітей п'ятого року життя та визначення особливостей їх прояву у звичних умовах виховання. Внаслідок проведеного констатувального експерименту сформульовано такі висновки.

Згідно *першого завдання дослідження* здійснено аналіз наукових джерел та розкрито зміст та структуру провідної категорії – «сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників». Під цим поняттям розуміється розвиток сприймання дошкільника та формування його уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форми, кольору, величини, положення у просторі, запах та смак. Пізнавальний розвиток - це складний комплексний феномен, який включає розвиток пізнавальних процесів (сприймання, мислення, пам'яті, уваги, уяви) собі та регулюють її діяльність, які є різними формами орієнтації дитини в оточуючому світі, в собі.

Відповідно *другого завдання* теоретично обґрунтовано педагогічні умови оптимізації освітнього процесу у ЗДО. До основних педагогічних умов віднесено: збагачення уявлень дітей п'ятого року життя основних сенсорних еталонів завдяки наближенню змісту сенсорно-пізнавальної освіти до реалій сьогодення; підтримка вихователями прагнення дітей самостійно обстежувати та використовувати предмети найближчого оточення, виявляти творчу ініціативу; створення у ЗДО розвивального, різноманітного та безпечного предметно - ігрового середовища. Перспективною залишається розробка методичного забезпечення даних напрямів педагогічної діяльності

У відповідності з *третьім завданням* дослідження визначено критерії, показники й компоненти сенсорно-пізнавального розвитку. Основними критеріями оцінки міри сформованості у дітей п'ятого року життя сенсорно-пізнавального розвитку віднесено: знання основних властивостей предметів; продуктивність та прагнення досягти успіху; самостійність дій і суджень дитини; сформованість особистісних якостей (допитливості, спостережливості, самостійності)..

Згідно *четвертого завдання* дослідження схарактеризовано чотири рівні сформованості у дітей п'ятого року життя сенсорно-пізнавальної діяльності – високий, оптимальний, середній та низький. До високого рівня віднесено 22% дітей із збалансованими показниками. До оптимального увійшли 32% дітей з доволі гармонійним поєднанням усіх показників. Третій рівень, середній, склали 34% досліджуваних з дисбалансом показників. Низький рівень склали 12% дошкільників із зародковими формами розвитку усіх показників.

У відповідності з *п'ятим завданням* було розроблено методичні рекомендації для вихователів ЗДО з метою оптимізації освітнього процесу, спрямованого на виховання сенсорно-пізнавального розвитку. Основну увагу приділено: підвищенню поінформованості педагогів щодо основних категорій; уточнення інформації стосовно завдань та засобів сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників; поради щодо технології сенсорно-пізнавального виховання у ЗДО; визначення ролі дитячого експериментування у розвитку особистості дошкільника.

Перспективними напрямками роботи у даному напрямі є створення моделі сенсорно-пізнавального розвитку та забезпечення наступності у роботі з молодшими та старшими дошкільниками

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Аматьєва О. П. Формування базових якостей особистості як складова розвитку життєвої компетентності дошкільника / О.П. Аматьєва, М. В. Савченко // Матеріали наукової конференції СДПУ / Укладач В. К. Сарієнко. – Слов'янськ, 2008. – С. 3-6.
- 2.Андрейчик О. Організація співпраці дошкільного навчального закладу і сім'ї з формування самостійності дітей у трудовій діяльності /Оксана Андрейчик // Вісник Інституту розвитку дитини (додаток) : методичні та практичні матеріали. – Вип. 2. – Київ, 2011. – С. 15-22.
- 3.Артемова Л.В. Вчися граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят: Книга для вихователів дитячих садків та батьків. - К.: Томіріс, 1995.
- 4.Артемова Л. П. Ознайомлення старших дошкільників із працею та професіями дорослих. Рання профорієнтація дошкільників / Л. П. Артемова, Г. В. Сова // Дошкільний навчальний заклад. – 2009. – № 5 (29). – С. 24-28.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України//Вихователь-методист дошкільного закладу.- 2021- № 2.- С. 4
- 6.Бєденька Г.В. Дошкільнятам про світ природи.. К.: Генеза. 112 с.
7. Бєх І.Д. Бєх І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці / Іван Дмитрович Бєх // Виховання і культура. – 2009. - № 1-2 (17- 18). – С. 5-7.
- 8.Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. Навчальний посібник / А. М. Богуш, Н. І. Луцан. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 304 с.
- 9.Бурова А. Боротьба дитини за самостійність : як уникнути конфліктів / Алла Бурова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 12 (13). – С. 65-66.
- 10.Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей : роль вихователя-методиста / Алла Бурова // Дошкільне виховання. – 2011. – № 8. – С. 17-19.

11. Виховання дошкільників в праці / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. – 2-ге вид., стер. – К., 2002. – 112 с. – Бібліогр. : С. 109-111.
- 12.. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу. Дошкільне виховання. Київ, 2018. №10. 25 с.
13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 367 с.
- 14.. Григоренко Г. І. Іграшка як засіб виховання дітей дошкільного віку / Григоренко Г.І. // Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2013-2014 навчальному році : методичні рекомендації. У 3-х ч. / упоряд. Л.В. Батліна. – Частина III. – Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. – С. 126-135.
15. Гуріна З. Допоможемо малюкові зростати самостійним / Зоя Гуріна // Дошкільне виховання. – 2006. – № 11. – С. 7-9.
16. Дичківська І.М., Поніманська Т.І., М.Монтессорі: теорія і технологія: навч. посібник. К.: Видавничий дім «Слово». 2009. 304 с.
17. Денисюк О. Роль сім'ї у розвитку самостійності дітей раннього віку / Олена Денисюк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 63-66.
18. Долинна О. Самостійна діяльність дітей у дошкільному закладі / Ольга Долинна, Олена Низковська // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2010. – № 1. – С. 28-36.
- 19.. Дошкільна педагогічна психологія. Посібник для дошкільних факультетів педінститутів / За заг. ред. Д. Ф. Ніколенка. – К. : Редакційно-видавничий відділ КДПШ ім. О. М. Горького, 1970. – 144 с.
20. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посібник / Дося Михайлівна Дубравська. – Львів : Світ, 2001. – 280 с.
21. Зайцева Л.І. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля (теоретико-

методичний аспект). Мелітополь. ТОВ «Видавничі будинкиММД». 2012.. 382 с..

22. Карабаєва І. І. Творчий компонент ігрової діяльності дітей як чинник їх особистісного розвитку / Ірина Іванівна Карабаєва // Теорія та практика оновлення сучасної дошкільної освіти : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 вересня, 2010 р. / Бердянський державний педагогічний університет; укладач І. Г. Улюкаєва. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – С. 27-30.

23...Карук І. В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності. « Молодий вчений»- №5.2 (57.2). 2018. С. 89-92.

24. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посіб. / Наук. ред. О. Л. Кононко. - К.: Ред. Журн. «Дошкільне виховання», 2003. - 243 с.

25. Кононко О.Л. «Я сам!»: Монографія. – К.: Рад. школа. – 1983. – 96с.

26..Кононко О.Л. Самостійність як чинник становлення моральної позиції у дошкільному дитинстві: Педагогіка і психологія.-1998.-№4.- С. 12-

27 Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). – К.: Стилос.-2000.- 336 с.

28...Кононко О.Л. Ціннісне самоставлення як складова життєвої компетентності дошкільника: Педагогічна і психологічна науки в Україні.- Т.І.- Теорія та історія педагогіки.-Л.: Наукова думка.- 2007.

29.Крехова Л. А. «Особливості проявів самостійності дошкільників» // Інститут проблем виховання: Збірник наукових праць. - К., 2005. - Вип. 8.

30....Крок за кроком в Україні: Посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова, О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г. В. Сухорукова; наукова редакція Л. В. Артемової; під загальною редакцією С. Чередниченко. – К. : Кобза, 2003. – 384 с.

31.Крутій К. Проблеми формування самостійності дітей третього року життя / Катерина Крутій // Дошкільна освіта. – 2012. – № 4 (38). – С. 30-31.

32. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія / К. Л. Крутій. – у 2-х ч. – Частина друга. Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. – 284 с.

33. Кузьменко В. Самостійність / Віра Кузьменко // Дошкільне виховання. – 1999. – № 11-12. – С. 28-30.

34. Кузьменко В. У. Влияние самостоятельности дошкольника на становление их взаимоотношений со сверстниками : дис. канд. психол. наук : 19.00.07 / Вера Ульяновна Кузьменко. – К., 1990. – 177 с.

35. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років: монографія / В. У. Кузьменко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 354 с.

36. Ладивір С. О. Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку / С. О. Ладивір // Особистість дошкільника : надії та перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. Житомир, 2003. – 175 с.

37. Ладивір С. О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини / С. О. Ладивір // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 6. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 84–97.

38. Літвін Л. І. Вольова поведінка дитини–дошкільника: індивідуальний аспект розвитку/ Л. І. Літвін // Актуальні проблеми психології : зб. наук. ст. / за заг. ред. С. Д. Максименка – К. : Нора – прінт, 2001. – Том IV. Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання і виховання. – С. 112–117.

39. Літвін Л. І. Розвиваємо волю дитини / Л. Литвин // Дошкільне виховання. – 2000. – №8. – С. 22–23.

40. Лякішева А., Мозоль В. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4. С. 33-38.

41.Максименко С.Д. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку .К.: Центр навчал. літ-ри. 2020. 192 с.

42.Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби / Маріанна Марусинець // Дошкільне виховання. – 1999. – № 11-12. – С. 7-9.

43.. Малікова Ю. В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів минулого / Ю. В. Малікова // Науковий вісник Південноукраїнського державногопедагогічного університету ім. К. Д. Ушинського : зб. наукових праць. – ОдесаПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2005. – № 3-4. – С. 151–153.

44. Машовець М. Математичні орнаменти. Зошит для розвитку логіко- математичних здібностейпй. К.: Генеза. 2021. 24 с.

45. Педагогічний словник/ За редакцією Ярмаченка М.Д. К.: Педагогічна думка 2001. 516 с.

46. Пілюгіна Е.Г. Сенсорні здібності малюка. Розвиток сприйняття кольору, форми та розміру в дітей від народження до трьох років: / Е.Г. Пілюгіна. Х.: Ранок, 2007.–С.1-3.

47. Петухова Л., Анісімова О.Фребельпедагогіка. Хрестоматія. Практикум. Херсон: Айлант. 276 с.

48. Поніманська Т. І. Виховання людяності (До Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») : методичний посібник / Т. І. Поніманська, О. А. Козлюк, Г. В. Марчук – К.: Міленіум, 2008.– 138с.

49. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”/ М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2019.. 489 с.

50.Рогозна І. Педагогічні передумови виховання самостійності / І.Рогозна // Дошкільне виховання. – 2004. – №1. – С.26-27.

51. Савченко М. В. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності у дітей дошкільного віку / Марина Василівна Савченко // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. – 2011. – № 4. – С. 358-361.

52.Савченко М. До проблеми визначення структурних компонентів самостійності в дошкільному дитинстві / М. Савченко // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Випуск 58. Частина I. – Херсон : Айлант, 2011. – С. 153-157.

53.Савченко М. До проблеми виховання самостійності на етапі раннього та дошкільного дитинства / Марина Савченко // Імідж сучасного педагога : Науково-практичний освітньо-популярний журнал. – №6-7 (105-106). – Полтава, 2010. – С. 119-121.

54.Соловійова Л. І. Вольовий розвиток дитини дошкільного віку як чинник її особистісного зростання / Л. І. Соловійова //Актуальні проблеми психології: зб. наук. ст. / за заг. ред. : С. Д. Максименка, С. Є. Кулачківської. – К. : Нора– прінт, 2002. – Том IV. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 1.– С. 60–64.

55.Титаренко Т.М. Особистісне зростання // Психологія особистості: Словник-довідник /За ред.. П.П.Горностая, Т.М. Титаренко. – К.: Рута. -2001- С.65 -66.

56..Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації): дисс. канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 25 с.

57.Удіна О. М Проблема виховання самостійності дітей дошкільного віку: теоретичний аспект // Інститут проблем виховання: Збірник наукових праць. - Вип. 6, кн. I. - К., 2004.С. 136

58.Чуб Н. В. Довідник для батьків дошкільників. Психологія дитини від А до Я / Наталія Валентинівна Чуб. – Х. : Веста, 2007. – 160 с. 59.

59.Шелестова Л.В. Дитячий садок чи центр розвитку: що обрати?/ Справи сымейны. 2015.№5. С. 22-23

60. Яришева Н. Методика ознайомлення дітей з природою: навчальний посібник.К.: Вища школа, 2015. 255 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методи до когнітивного компонента сенсорно-пізнавального розвитку дошкільника

З метою визначення особливостей уявлень дошкільників про сенсорно-пізнавальний розвиток використано метод опитування. Було організовано дві бесіди, що мали встановити адекватність, широту й глибину уявлень дітей про особливості пізнавальної діяльності. Перша бесіда спрямовувалася на визначення загальної обізнаності дітей п'ятого року життя щодо пізнавальної активності, а друга – відносно власної здатності її виявляти у процесі предметної діяльності. Інтервал між бесідами – тиждень.

Бесіда 1.

Мета: визначити міру обізнаності дошкільників відносно пізнавальної активності та її ролі в житті. Проводилася у звичних умовах на засадах добровільності. Бесіда містила п'ять запитань., За структурою запитання були відкритими і закритими, що уможлиблювало інформації стосовно здатності самостійно визначати відповідь та обирати один варіант відповіді з декількох можливих. Детальніше запитання подано нижче.

Перелік запитань:

1. Яку людину називають допитливою?

2. Бути допитливим в житті:

- дуже важливо;
- важливо, проте не дуже;
- не важливо;;
- не знаю.

3. Що таке «Інтерес»?

4. Як впізнати людину, що має певний інтерес?

5. Що потрібно для досягнення успіху у предметній діяльності?

У протоколах спостережень фіксувалися:

- тривалість роботи дитини;
- міркування перед відповідями;
- ґрунтовність відповідей
- наявність пауз між відповідями;
- емоційний настрій (спокійний, радісний, засмучений, напружений)

Бесіда 2.

:Мета: на підставі самооцінних суджень досліджуваних встановити особливості сформованості уявлень у них про власну спроможність проявляти допитливість. Проводилося у звичних умовах життя дітей та на засадах добровільності. Бесіда проводилася індивідуально з кожним досліджуваним. Бесіда складалася з шістьох запитань відкритого і закритого характеру. Усього опрацьовано 96 відповідей. Детально перелік запитань подано нижче

Перелік запитань:

1. Ти – допитливий:

- завжди;
- час-від-часу;
- рідко;
- ніколи;
- відсутня відповідь.

2. Ти досягаєш успіху у предметній діяльності:

- завжди;
- час-від-часу;
- рідко;
- ніколи;
- відсутня відповідь.

3. Чим тобі особливо подобається займатися?

4. Як ти вчиняєш, коли завдання виявляється складним:

- намагаюся самотійно знайти вихід;
- звертаюся до вихователя;
- втрачаю інтерес, переключаюся на щось інше;
- відсутність відповіді.

5 За що тебе схвалюють вихователі?

6. За що вони тобі роблять зауваження?

У протоколах спостережень фіксувалися:

- тривалість роботи дитини;
- міркування перед відповідями;
- ґрунтовність відповідей
- наявність пауз між відповідями;
- емоційний настрій (спокійний, радісний, засмучений, напружений)

*Метод до емоційно-ціннісного компонента
сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників*

Моделювання ситуації вибору

Мета: визначити вибір дитиною складності предметного завдання. Завдання виконується індивідуально на добровільних засадах у звичних умовах життя. Експериментатор пропонує дитині обрати для виконання варіант практичного завдання (викладання цілого з частин), Дітям пропонуються на вибір три варіанти - складний, середньої складності та простий. Варіанти відрізняються кількістю деталей: чим складніше завдання, тим більша кількість частин, з яких слід викласти ціле (будиночок). Легке складається з двох, середньої складності - з трьох деталей, а складне – з п'яти.. Упродовж роботи дитина може звертатися до дорослого за допомогою, проте дорослий не має права допомагати. Він може лише повторити інструкцію.

У протоколах спостережень фіксуються

- : час роботи,
- обраний варіант (складний, середньої складності, простий);
- , характер поведінки (самостійна, наполеглива, цілеспрямована);
- , емоційний настрій (модальність, стійкість, адекватність реакції);
- вербальні висловлювання (фотографічна фіксація).

*Методи до поведінкового компоненту
сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників*

З метою фіксації особливостей умінь та навичок сенсорно-пізнавальної поведінки, використано метод спостереження та моделювання ситуації вибору

Спостереження.

За кожним досліджуваним експериментальної групи здійснено по три цілеспрямованих спостереження під час виконання ними на заняттях завдань практичного характеру. Усього було проведено 48 сеансів спостережень.

У протоколах спостережень фіксувались::

- особливостей самостійної поведінки,
- кількість відволікань на стороннє,
- звернення за допомогою до дорослого,
- якість виконання завдання,
- емоційні та вербальні прояви,
- особливості міміки і пантоміміки,
- тривалість роботи кожної дитини

Моделювання експериментальної ситуації

Завдання проводиться індивідуально, у знайомих дітям умовах на засадах добровільності. Дошкільнику належало виконати практичне завдання, яке дозволило отримати інформацію про своє вміння групувати предмети. Експериментатор пропонує дошкільнику різні предмети (зимову шапку, панаму, штани, зубна щітка, м'яч, лижі, олівці, бадмінтон, спідниця) і пропонує: «Розклади предмети, які будуть необхідні дівчинці взимку та хлопчику влітку. Поясни своє рішення. А тепер з цих самих предметів обери ті, що потрібні для гри, для того, щоб бути здоровим, щоб розповісти про себе». У протоколах спостережень фіксуються:

- тривалість виконання завдання,

- швидкість прийняття рішень
- наявність відволікань на стороннє,
- звернення за допомогою до педагога,
- емоційний настрій,
- словесні реакції
- правильність виконання завдання.